

Кіктенко В. О. *Историко-философская концепция Джозефа Нидэма: китайская наука и цивилизация (философский анализ теоретических подходов) / В. А. Киктенко. – М.: ИИЕТ РАН, 2009. – 530 с.: ил. – Библиогр.: с. 394–426.*

Монографія В. О. Кіктенка представляє собою нове, оригінальне та самостійне дослідження історико-філософської концепції Дж. Нідема (1900–1995), видатного англійського вченого ХХ століття, який відомий як християнин, гуманіст, соціаліст, біохімік, філософ, синолог і історик. Отже, тематика й проблематика його робіт надзвичайно широка, що відобразилось у великій кількості опублікованих досліджень і матеріалів його особистого архіву. Актуальним завданням для історії філософії є створення інтелектуальної біографії Дж. Нідема, здійснення систематичного історіографічного опису й історико-філософського аналізу наукових праць ученого. На сьогодні в науці не існує цілісних досліджень даного питання за виключенням окремих критичних праць, у яких розглядалися певні емпіричні дані й теоретичні положення аналізу Дж. Нідема. Таким чином, монографія В. О. Кіктенка є першою спробою цілісного аналізу інтелектуального внеску Дж. Нідема в розвиток філософської думки та певних гуманітарних дисциплін, що насамперед стосується Китаєзнавства (історія традиційної китайської науки). Робота В. О. Кіктенка базується на великій кількості оригінальних джерел, переважна більшість яких невідомі не тільки українським науковцям, але й ученим на всьому пострадянському просторі. Важливим внеском автора є з'ясування особливостей техніки філософського аналізу, способів постановки проблем, формування основних понять, принципів методології й теоретичних висновків Дж. Нідема які є важливою складовою англійської філософії ХХ століття.

Вважаю, що структура й обсяг дослідження цілком обумовлені специфікою об'єкта й предмета дослідження, логікою викладу проблеми, методологічними принципами й методами, які використані для розробки теми. Монографія складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку літератури, списку епіграфів, списку ілюстрацій і покажчиків.

У “Вступі” В. О. Кіктенко подає загальну інтелектуальна біографію Дж. Нідема, описує його природничо-наукову й історико-

філософську спадщину, вивчення якого є актуальним завданням для сучасних філософів, істориків науки й синологів, а також становить особливий інтерес для подальшого розвитку загальної методології гуманітарних наук. Показано формування наукових інтересів і світогляду Дж. Нідема, його досягнення в області біохімії в перший період творчості (1920–1942), дослідження китайської науки й цивілізації в другий період (1942–1995), а також викладацька, суспільно-політична й організаторська діяльність. На завершення автор здійснює постановку наукової проблеми даного дослідження.

Велику увагу автор приділив у першому розділі філософській інтерпретації наукового світогляду Дж. Нідема як складової розвитку раціоналістичного гуманізму в 1930-і роки, а також використання методології біологічних досліджень для опису соціальних процесів. В. О. Кіктенко вдало визначає характерні риси організаційної філософії Дж. Нідема як подальший розвиток фундаментальних ідей М. К. Кольцова, Д'Арсі Томпсона й Гоуланда Хопкінса для розуміння всесвіту в термінах *організації* й *енергії*, які підпорядковувались в той час *первинності порядку*. Це має важливе значення для розуміння загальної методології досліджень Дж. Нідема при інтерпретації традиційної китайської філософії. Крім цього вдало показана багатосторонність дослідницьких інтересів Дж. Нідема, які поширювалися на гуманітарні науки (дослідження релігій, політичних і філософських систем) та головні філософські й наукові проблеми, які турбували вченого (теорія розвитку, аналіз проблеми живої матерії й механістичної теорії життя в історії, критика неовіталізму й механіцизму, розробка конструктивного мислення на основі матеріалістичного підходу й розробка методології системного аналізу). Важливим для розуміння концепції Нідема є дослідження соціологічного аспекту, критики концепції *східного деспотизму* К. Віттфогеля, компаративної історії науки, нового гуманізму у концепції історії наукової думки.

Значний інтерес викликає другий розділ, у якому В. О. Кіктенко розглядає історико-культурний підхід Дж. Нідема до формування науки в традиційному Китаї, де виокремлюється філософський аспект та концепт *китайської наукової філософії* (методологічні підходи, поняттєвий апарат). Детально проаналізовано визначення

Дж. Нідемом впливу китайських філософських шкіл на формування науки (конфуціанство, даосизм, моїзм, школа імен, легизм), визначення фундаментальних ідей, метафізичного і ідеалістичного аспектів формування китайської науки, псевдонауки й скептичної традиції, ролі китайського буддизму та кризи розвитку *китайської наукової філософії*.

Важливою складовою в концепції історії науки Дж. Нідема є реконструкція природознавства в давньому й імператорському Китаю. У третьому розділі В. О. Кіктенко чітко визначає загальні методологічні й теоретичні положення аналізу Дж. Нідема (історія науки, *питання Нідема*, чотири гіпотези історії науки, екстерналістський тип причинності, транскуррентність і синтез, теорія східного суспільства, матеріальні й соціальні фактори, теорія розвитку). Далі наводиться докладний опис і критичний аналіз реконструкції історії математичних, природничих і технічних наук. Особливо важливими для розуміння нідемовської концепції є соціально-економічні основи китайської науки й техніки, що пов'язано з дослідженням *особливостей і понять логіки* класичної китайської мови та теоретичними висновками проекту “Наука й цивілізація в Китаї” (підсумки дослідження, п'ять модальних особливостей наукової думки, головні досягнення, дискусійні аспекти й недоліки проекту).

Наприкінці роботи, у четвертому розділі В. О. Кіктенко вивчає критичні підходи до концепції історії науки Дж. Нідема, які групуються за п'ятьма підходами – це 1) синологічний, 2) історико-науковий, 3) філософський, 4) соціологічний, 5) постнідемовський. На наш погляд автор вдало показав всі існуючі підходи та визначив їхні сильні та слабкі аспекти, що має важливе значення для розвитку подальшої критики концепції Дж. Нідема та визначення принципово нових підходів до розуміння закономірностей розвитку науки в давньому та імператорському Китаї зокрема та в інших неєвропейських культурах у цілому.

Підбиваючи підсумок, слід відзначити, що монографічне дослідження В. О. Кіктенка є цілком завершеною, самостійною, талановитою роботою, яка, безперечно, стане важливим внеском в українську історіографію англійської філософії. У роботі вперше в повному обсязі вивчена й осмислена творча спадщина Дж. Нідема, створена цілісна картина одного з найбільш яскравих

проектів XX століття – дослідження наукової думки давнього та імператорського Китаю. Безперечно, що монографія В. О. Кіттенка “Історико-філософська концепція Джозефа Нідема: китайська наука й цивілізація (філософський аналіз теоретичних підходів)” заслуговує на високу оцінку.

Таран М. А., к. і. н., доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн, історичного факультету, Київського національного університету імені Тараса Шевченка